

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ' ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ 8 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΠΕΝΤΕ (5)
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΠΛΗΡΕΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Σχολιασμός θεμάτων: Τα θέματα αφορούσαν όλα τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου και ήταν διαβαθμισμένης δυσκολίας. Συγκεκριμένα: Τα **Θέματα Α1 και Α2** δεν είχαν κάποια δυσκολία. Τα **Θέματα Β1 και Β2** ήταν σαφή, απαιτούσαν, ωστόσο, απομνημόνευση πολλών αριθμητικών στοιχείων. Το **Θέμα Γ1** ήταν σαφές και απαιτούσε συνθετική ικανότητα, δεν έχει ερωτηθεί στο παρελθόν. Το **Θέμα Δ1**, είχε ζητηθεί στις επαναληπτικές πανελλαδικές εξετάσεις του 2011 με το ίδιο ερώτημα και με τις δύο από τρεις πηγές ίδιες. Ήταν απαιτητικό θέμα και απαιτούσε και αυτό ιδιαίτερη συνθετική ικανότητα από τους μαθητές.

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

α. Εθνικές γαίες: Ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους μετά την Επανάσταση του 1821. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης). Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικώ δικαίω». Για τις ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις αποτέλεσαν το πρώτο και, ουσιαστικά, το μόνο κεφάλαιο στη διάρκεια του πολέμου, γι' αυτό και χρησιμοποιήθηκαν ως υποθήκη για τη σύναψη δανείων ή ως μέσα εξασφάλισης εσόδων, μέσω της εκποίησης τους. Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.

β. Οργανικός Νόμος: Με τον Οργανικό Νόμο του 1900 αντιμετωπίστηκε με επιτυχία ένα σοβαρό ζήτημα, το καθεστώς της τοπικής εκκλησίας της Κρήτης. Δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο Προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.

γ. Εθνικόν Κομιτάτον: Πολιτικός σχηματισμός –παράταξη ήσσονος επιρροής που συγκροτήθηκε κατά την εθνοσυνέλευση 1862– 1864, υπό τον Επ. Δεληγιώργη που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

ΘΕΜΑ Α2

- α. Λάθος
- β. Λάθος
- γ. Σωστό
- δ. Σωστό
- ε. Σωστό

ΘΕΜΑ Β1

«Αν λάβουμε υπόψη... κυριολεκτικά ασήμαντες», σελ. 18 του σχολικού βιβλίου.

ΘΕΜΑ Β2

«Σημαντικότερες ήταν οι επιπτώσεις... στον εθνικό κορμό.», σελ. 167 του σχολικού βιβλίου.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Το **α ερώτημα** απαντιέται από το εξής χωρίο του **σχολικού βιβλίου**: «Κατά την προεπαναστατική... στοιχειώδη ασφάλεια», **σελ. 59**. Το **β ερώτημα** απαντιέται από το εξής χωρίο του **σχολικού βιβλίου**: «Ο πρώτος φορέας... μεγάλων πλοιοκτητών **σελ. 59**».

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α) Κατά την προεπαναστατική περίοδο, για αντικειμενικούς λόγους, οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Υπήρχε όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα πελατειακά δίκτυα. Στην οργάνωση των πελατειακών δικτύων οδήγησαν οι εξής λόγοι: ο ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων για την κατάληψη θέσεων εξουσίας, η ελλιπής παροχή προστασίας από μέρους της οθωμανικής διοίκησης προς τους υπηκόους της σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών, η απουσία συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, πράγμα που δημιουργούσε διαρκή αίσθηση αβεβαιότητας στους ανθρώπους.

Οι παραπάνω λόγοι οδηγούσαν τους υπηκόους να καταφεύγουν σε μη κρατικούς φορείς, οι οποίοι θα τους παρείχαν τη στοιχειώδη ασφάλεια. Το Κείμενο Α καταγράφει αυτούσια την άποψη του Βαυαρού λόγιου Friedrich Thiersch, ο οποίος επιβεβαιώνει την ιστορική αφήγηση σχετικά με τους λόγους που οδήγησαν στη δημιουργία των πελατειακών δικτύων. Ο Thiersch θεωρεί ότι οι σχέσεις αυτές που δημιουργήθηκαν μέσα στις συνθήκες της τουρκοκρατίας, που διήρκεσε αιώνες, αναπλήρωναν την απουσία της κεντρικής οθωμανικής διοίκησης και κάλυπταν την ανάγκη των ανθρώπων για ασφάλεια και προστασία. Ο Βαυαρός λόγιος συμπληρώνει, ταυτόχρονα, ότι οι σχέσεις αυτές κάλυπταν και την ανάγκη των ανθρώπων να αποκτήσουν

υπόσταση ανάμεσα στους άλλους ανθρώπους έχοντας είτε τη θέση του προστάτη, αν ήταν ισχυροί, είτε τη θέση του «οπαδού», όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο κείμενο, αν ήταν αδύναμοι.

β) Ο πρώτος φορέας ήταν η ευρύτερη οικογένεια. Το Κείμενο Β επιβεβαιώνει ότι μέσα σε αυτές τις συνθήκες κινδύνων και αβεβαιότητας, καταφύγιο των υπηκόων αποτελούσε η οικογένεια που περιελάμβανε συγγενείς και πέρα από τον πρώτο βαθμό. Κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες και κάθετα με πάτρωνες-προστάτες και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση. Ο Hering ενισχύει την ιστορική αφήγηση επιβεβαιώνοντας τις οριζόντιες συμμαχίες μεταξύ των οικογενειών και των ανθρώπων ίδιας κοινωνικής θέσης αλλά και την κάθετη σύνδεσή τους με ισχυρότερες οικογένειες πατρώνων, οι οποίοι ήταν δυνατό να βρίσκονται υπό την προστασία άλλων, πιο ισχυρών, πατρώνων. Ο ιστορικός συμπληρώνει, επίσης, ότι αυτές οι κάθετες και οριζόντιες σχέσεις διατηρούνταν στον χρόνο και προσέδιδαν το αίσθημα της αλληλεγγύης μέσα από πέντε διαφορετικούς θεσμούς. Οι θεσμοί αυτοί, οι οποίοι καθόριζαν τη συμπεριφορά των μελών και ήταν σεβαστοί από όλους, ήταν ο γάμος, η υιοθεσία, η αδελφοποία και η κουμπαριά σε γάμο ή βάφτιση με κάποιον ισχυρότερο. Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων. Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων. Στη Στερεά Ελλάδα φορείς της πατρωνίας ήταν μεγαλοαρματολοί. Στα νησιά, εξάλλου, στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών.

ΘΕΜΑ Δ1

Το α ερώτημα απαντιέται από το εξής χωρίο του **σχολικού βιβλίου**: «Η κύρια πλουτοπαραγωγική πηγή... και της Ευρώπης.», **σελ. 246-248.**

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η κυρία πλουτοπαραγωγική πηγή στα παράλια του Ευξείνου Πόντου ήταν το διαμετακομιστικό εμπόριο με κυριότερα λιμάνια την Αμισό, την Τραπεζούντα, την Κερασούντα, την Οδησό, τη Βραΐλα, το Νοβοροσίσκι και τη Σεβαστούπολη. Το Κείμενο Β, άλλωστε, αναφέρει ότι η οικονομική δραστηριότητα του Πόντου περιοριζόταν στις παράλιες περιοχές ενώ το Κείμενο Α συμπληρώνει στα σημαντικά λιμάνια τα Κοτύωρα, την Οινόη και τα Σούρμενα.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι Νεότουρκοι με διάφορους τρόπους προσπαθούσαν να απομακρύνουν και να περιορίσουν το εμπόριο των χριστιανών, οι οποίοι για να επιβιώσουν συνεργάστηκαν με τις τοπικές μουσουλμανικές εθνότητες. Η Τραπεζούντα μέχρι το 1869 έλεγχε το 40% του εμπορίου της Περσίας και το διαμετακομιστικό εμπόριο απέφερε κέρδος περίπου 200.000.000 φράγκα το χρόνο. Σύμφωνα, μάλιστα, με τις

πληροφορίες του **Κειμένου Α**, οι εισαγωγές στην Τραπεζούντα το 1869 ήταν εξαιρετικά μεγάλης αξίας, καθώς ανέρχονταν στα 62.787.464 φράγκα και προέρχονταν κατά σειρά χρηματικής αξίας από την Αγγλία, την Περσία, τη Γαλλία, τη Ρωσία και την Ελβετία. Η Ελλάδα κατείχε την προτελευταία θέση με τις εισαγωγές να αγγίζουν τα 131.150 φράγκα. Μεγάλης αξίας ήταν και οι εξαγωγές της Τραπεζούντας, καθώς έφτανε τα 37.901.438 φράγκα και κατευθύνονταν προς την Περσία, την Κωνσταντινούπολη, τη Ρωσία, τη Γαλλία, τον Καύκασο και άλλες περιοχές.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις διέθεταν εμπορικά υποκαταστήματα και πρακτορεία μεταφορών στη Ρωσία, την Περσία, την Αγγλία, την Κωνσταντινούπολη, τη Μασσαλία και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ευρώπης. Η Τραπεζούντα αποτελούσε το σταυροδρόμι της εμπορικής κίνησης μεταξύ Δύσης και Ανατολής μέχρι το 1869 που ολοκληρώθηκε η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, οπότε άρχισε η σταδιακή παρακμή του λιμανιού της. Το **Κείμενο Β** επιβεβαιώνει τη νευραλγική γεωγραφική θέση της Τραπεζούντας καθώς αποτελούσε το τέλος του χερσαίου εμπορικού δρόμου και γι αυτό βρισκόταν στο επίκεντρο της εμπορικής επικοινωνίας ανάμεσα στην Περσία και την Κασπία με τη Μικρά Ασία και με τη Δύση. Για μεγάλο διάστημα ακόμη και μετά το 1883, τέσσερις μεγάλοι ελληνικοί τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι της Τραπεζούντας έλεγχαν μαζί με το υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών σχεδόν όλη την οικονομία του ανατολικού Πόντου. Από τις πληροφορίες του **Κειμένου Β γίνεται φανερή** η ανάπτυξη της εμπορικής δραστηριότητας της Τραπεζούντας μετά το 1883, παρά το γεγονός ότι είχε ολοκληρωθεί η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, διότι το 1883 η Ρωσία απέκλεισε το περσικό εμπόριο μέσω Καυκάσου. Έτσι, ενισχύθηκε η σημασία της Τραπεζούντας, τουλάχιστον μέχρι την αποκατάσταση των μετακινήσεων το 1906. Στο **Κείμενο Β**, επιβεβαιώνεται, επιπλέον, ο σημαντικός ρόλος των τοπικών ελληνικών και τραπεζικών οίκων, όπως ή του Γ. Καπαγιαννίδη, των αδελφών Φωστηρόπουλου, του Θεοφύλακτου και του Λεοντίδη, οι οποίοι ήλεγχαν την οικονομία της περιοχής. Συμπληρωματικές πληροφορίες για την ελληνική παρουσία στην οικονομία της Τραπεζούντας προσφέρει το Κείμενο Β καθώς υποστηρίζει ότι η ελληνική ναυτιλία είχε την τρίτη θέση στις εισαγωγές, αλλά και στις εξαγωγές του λιμανιού της Τραπεζούντας.

Ανάλογη ήταν η οικονομική κίνηση των Ελλήνων και στις άλλες πόλεις του Πόντου: από το εμπορικό λιμάνι της Αμισού εξαγόταν μεγάλες ποσότητες εξαιρετικού καπνού και άλλων εγχώριων προϊόντων. Το **Κείμενο Β** επιβεβαιώνει τη σημαντική θέση της Αμισού στις εξαγωγές καπνού ενώ το **Κείμενο Γ** κάνει λόγο για τη σπουδαία θέση του λιμανιού της σε ό,τι αφορά την εμπορική σύνδεση με την κεντρική Ανατολία και συμπληρώνει στις εξαγωγές της το αλεύρι, το σιτάρι και τη βρόμη. Είναι σημαντικό, επίσης ότι οι εισαγωγές παρέμειναν στο ίδιο επίπεδο καθώς άλλα προϊόντα, όπως τα βαμβακερά, τα μάλλινα είδη και τα μέταλλα, μειώθηκαν, ενώ άλλα, όπως ο καφές, τα είδη σπιτιού και η ζάχαρη, αυξήθηκαν. Το 1869 στην Αμισό από τις 214 επιχειρήσεις της πόλης οι 156 ανήκαν στους Έλληνες. Το **Κείμενο Β**, συμπληρώνει πως στην Αμισό, η οποία ακολουθούσε την ανάπτυξη της Τραπεζούντας, υπήρχε και υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών. Στην Κερασούντα οι εφοπλιστικοί και εμπορικοί οίκοι των Κωνσταντινίδη, Κακουλίδη, Σουρμελή και Πισσάνη καταξιώθηκαν στα μεγάλα εμπορικά

κέντρα του Ευξείνου Πόντου αλλά και της Ευρώπης. Στο **Κείμενο Β**, επισημαίνεται ότι η Κερασούντα και, συμπληρωματικά, τα Κοτύωρα επέδειξαν σημαντική οικονομική δραστηριότητα ενώ το εμπόριο των περιοχών αυτών να ελέγχεται από τους Έλληνες. Άλλωστε, το **Κείμενο Γ** αναφέρεται στην ευνοϊκή γεωγραφική θέση του λιμανιού της Κερασούντας για τις επαρχίες της Μ. Ασίας και χαρακτηρίζεται ως το πιο αποδοτικό τόσο στο εισαγωγικό όσο και στο εξαγωγικό εμπόριο.

Επίε